

УДК 37.013.42:364-786](477)

© Боярська-Хоменко А. В., 2024.

<http://orcid.org/0000-0002-1818-3074>

<https://doi.org/10.34142/23128046.2024.57.12>

А. В. Боярська-Хоменко,

ОСНОВНІ ІДЕЇ, ЗАВДАННЯ І ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Сучасні суспільно-політичні реалії в Україні зумовлюють необхідність педагогічної підтримки дітей, які проживають на деокупованих територіях. Адже вони стикаються зі значними освітніми втратами, психологічними травмами та ідеологічним впливом країни-агресора. У статті обґрунтовано основні ідеї, завдання та підходи до організації педагогічної підтримки, спрямованої на реабілітацію, соціальну інтеграцію та компенсацію освітніх втрат таких дітей.

Автор статті на основі емпіричного дослідження, проведеного у деокупованих районах Харківщини у 2022-2023 роках, виявила основні проблеми, зокрема відсутність стабільного освітнього середовища, тривалий розрив у навчанні, низький рівень мотивації до освіти та психологічні труднощі. Здійснене моніторингове дослідження, що включало опитування 582 респондентів (дітей та їхніх батьків), дозволило встановити, що діти часто переживають тривогу, страх і втрату зв'язку з національною ідентичністю.

У статті запропоновано чотири ключові ідеї педагогічної підтримки: реабілітація через освіту, компенсація освітніх втрат, формування національної ідентичності та педагогічне просвітництво для батьків і вчителів. Визначено завдання, серед яких: розроблення адаптованих індивідуальних освітніх програм, створення безпечного освітнього середовища, застосування інтерактивних методів навчання, а також впровадження елементів національно-культурного виховання для відновлення зв'язку дітей з національними традиціями, історією та мовою.

Результати дослідження підтверджують важливість комплексного підходу, який включає взаємодію педагогів, психологів і соціальних працівників. Це дозволяє створити підтримуюче середовище, що сприяє подоланню наслідків окупації, інтеграції дітей у мирне життя, формуванню позитивного світогляду та мотивації до навчання.

Запропоновані практичні рекомендації для освітян сприятимуть удосконаленню процесу педагогічного супроводу дітей на деокупованих територіях, забезпечуючи їхню адаптацію, освітню і психологічну реабілітацію.

Ключові слова: педагогічна підтримка, діти, ідеї і завдання педагогічної підтримки, наукові підходи, деокуповані території, освітні втрати,

педагогічний супровід, освіта на деокупованих територіях, освітнє середовище, реінтеграція.

Boiarska-Khomenko A. V. Main ideas, tasks, and approaches to implementing pedagogical support for children living in the de-occupied territories. *The current socio-political realities in Ukraine necessitate pedagogical support for children living in the de-occupied territories. After all, they face significant educational losses, psychological trauma, and ideological influence of the aggressor country. The article substantiates the main ideas, tasks, and approaches to the organization of pedagogical support aimed at rehabilitation, social integration, and compensation for the educational losses of such children.*

Based on an empirical study conducted in the de-occupied districts of Kharkiv region in 2022-2023, the article's authors identified the main problems, including the lack of a stable educational environment, a long learning gap, low motivation for education, and psychological difficulties. The monitoring study, which included a survey of 582 respondents (children and their parents), revealed that children often experience anxiety, fear, and loss of connection with national identity.

The article proposes four key ideas of pedagogical support: rehabilitation through education, compensation for educational losses, formation of national identity, and pedagogical education for parents and teachers. The tasks are identified, including developing adapted individual academic programs, creating a safe educational environment, using interactive teaching methods, and introducing elements of national and cultural education to restore children's connection with national traditions, history, and language.

The study's results confirm the importance of an integrated approach that includes the interaction of teachers, psychologists, and social workers. This allows for creating a supportive environment that helps overcome the consequences of the occupation, integrate children into a peaceful life, and form a positive outlook and motivation to learn.

The proposed practical recommendations for educators will help improve the process of pedagogical support for children in the de-occupied territories, ensuring their adaptation and educational and psychological rehabilitation.

Keywords: *pedagogical support, children, ideas and tasks of pedagogical support, scientific approaches, pre-occupied territories, educational losses, pedagogical support, education in the de-occupied territories, academic environment, reintegration.*

Вступ. Суспільно-політичні реалії сьогодення ставлять перед освітянами нові виклики, зокрема, пов'язані з підтримкою дітей, що проживають на деокупованих територіях. Військові конфлікти та їх наслідки створюють складні умови для фізичного, психологічного і соціального розвитку дітей, які зазнали травматичного досвіду. В цьому контексті педагогічна підтримка набуває особливого значення, оскільки сприяє не лише адаптації дітей до

мирного життя, а й формуванню стійкості, позитивного світогляду і мотивації до навчання.

У статті обґрунтовано основні ідеї та завдання педагогічної підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях. Основна проблема полягає в необхідності створення ефективних механізмів педагогічної підтримки, компенсації освітніх втрат і забезпечення педагогічного супроводу для дітей, які пережили окупацію. Через перебування на тимчасово окупованих територіях, відсутність стабільного освітнього середовища і належної педагогічної підтримки, діти мають значні освітні втрати, знижену мотивацію до навчання і порушення психоемоційного розвитку. Діти, які певний час перебували під ідеологічним і освітнім впливом країни-агресора, зазнали постійного тиску і нав'язування ідеологічних наративів, дезорієнтації і дезінформації, що впливає на їхнє уявлення про власну національну ідентичність, історію, культуру та політичну реальність. Систематичне нав'язування освітніх стандартів країни-агресора призводить до того, що діти втрачають контакт із власною культурою, мовою, традиціями та національними цінностями.

Розв'язання окреслених проблем полягає в тому, щоб забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини, ураховуючи її психоемоційний стан і освітні потреби. Це вимагає розробки спеціальної методики педагогічної підтримки, впровадження і реалізацію унікальних освітніх технологій, адаптованих освітніх програм, забезпечення постійного педагогічного супроводу, взаємодії педагогів, психологів і соціальних працівників для створення безпечного та підтримуючого освітнього середовища.

Останніми роками науковці України досліджують питання організації навчального і виховного процесу в умовах воєнного стану і зокрема на деокупованих територіях. Так, Т. Спіріна та А. Дуля зазначають, що діти учасників бойових дій зазнають найбільшого психосоціального навантаження, а незрілість дитячої психіки, вразливість та недостатній життєвий досвід спричиняють у них відчуття тривоги й безпорадності, підвищують ризик розвитку стресових розладів, поведінкових відхилень та погіршення емоційного стану. Це негативно впливає на їхнє здоров'я, повсякденну життєдіяльність, процес виховання, соціалізацію, успішність у навчанні та здатність до взаємодії з оточуючими (Spirina, 2024).

М. Альохін наголошує, що в умовах змін, спричинених повномасштабною російською воєнною агресією проти України, освітні інституції вже відіграють і надалі відіграватимуть важливу роль у сфері соціальної роботи. Вони розширюють свій функціонал, зосереджуючись на терапевтичній діяльності, підтримці психічного здоров'я дітей, молоді та їхніх

родин, а також на формуванні проактивної громадянської позиції серед мешканців громади. Освітні заклади поступово перетворюються на ключові центри соціального життя, активно сприяючи згуртованості й розвитку спільнот (Alekhin, 2023). А. Боярська-Хоменко й А. Денисенко розглядали питання соціально-педагогічної підтримки дітей Харківщини в умовах воєнного часу. Особливу увагу науковці приділили значущості такої допомоги для забезпечення емоційного благополуччя та створення умов для подальшого розвитку дітей, які постраждали від російської агресії проти України (Boiarska-Khomenko, 2024).

Проте актуальність проблеми спонукає до неперервного наукового пошуку для вирішення проблем педагогічної підтримки і педагогічного супроводу дітей, що проживають на деокупованих територіях.

Мета та завдання. Мета статті – визначити і обґрунтувати основні ідеї, завдання і підходи до реалізації педагогічної підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях.

Методи дослідження. У статті використано комплексний підхід до вивчення основних ідей, завдань і підходів до реалізації педагогічної підтримки дітей, які проживають на деокупованих територіях. Для досягнення мети дослідження застосовано теоретичні методи, а саме: аналіз сучасної наукової літератури, нормативно-правових актів і програм, що регламентують педагогічну діяльність у контексті підтримки дітей, які пережили травматичний досвід; узагальнення теоретичних положень та обґрунтування ключових завдань педагогічної підтримки. Також було використано емпіричні методи під час відвідування дітей у деокупованих районах Харківщини, а саме: опитування дітей та їхніх батьків для виявлення освітніх, емоційних і соціальних потреб; спостереження за дітьми у соціально-виховному середовищі для оцінки їхньої адаптації, рівня взаємодії з однолітками та педагогами.

Застосування зазначених методів дозволило систематизувати знання про особливості надання педагогічної підтримки в умовах повоєнного відновлення, визначити ефективні підходи до її реалізації та сформулювати практичні рекомендації для освітян.

Результати. Зазначимо, що розроблення проблеми дослідження триває з 2022 року, відколи Силами оборони України було звільнено територію Харківщини від окупації. У 2022-2023 роках нами було здійснено виїзди до деокупованих міст і селищ з метою надання соціально-педагогічної і психологічної підтримки дітям і їхнім батькам (м. Балаклія, Куп'янськ; селище Савинці; села Нова Гусарівка, Залиман, Борщівка, Веселе, Кун'є, Байрак, Безруки, Довгалівка, Морозівка).

Під час відвідування зазначених населених пунктів було проведено моніторингове дослідження серед дітей та їхніх батьків у формі анкетування і усного опитування (582 респонденти). Результати показали, що діти відчувають страх, тривогу, пригнічення, паніку, бояться вільно висловлюватися щодо власної національності, історичної і культурної приналежності. Батьки відзначили, що діти більше 6 місяців не відвідували школу, бібліотеки, позашкільні заклади, мають знижену мотивацію до навчання, а рівень їхніх знань знизився.

Отже, на основі проведеного емпіричного дослідження та власного досвіду організації педагогічної підтримки, авторами було визначено такі ідеї організації педагогічної підтримки, як-от:

– ідея реабілітації через освіту – освіта може виступати потужним інструментом реабілітації та соціальної інтеграції дітей, а через адаптовані освітні програми та педагогічну підтримку можна допомогти дітям подолати психологічні травми, відновити мотивацію до навчання. Основною гіпотезою реалізації цієї ідеї виступає: цілеспрямоване впровадження індивідуальних освітніх програм з урахуванням психоемоційного стану дітей буде сприяти їхній реабілітації та поверненню до навчання;

– ідея компенсації освітніх втрат – діти, які тривалий час не відвідували школу мають значні прогалини в знаннях, тому компенсація цих освітніх втрат є важливою частиною їхнього подальшого успішного навчання. Основною гіпотезою реалізації цієї ідеї є така: адаптовані навчальні програми дозволять швидко компенсувати освітні втрати, а використання інтерактивних методів і сучасних освітніх технологій підвищить ефективність навчання;

– ідея формування національної ідентичності – через ідеологічний вплив країни-агресора діти на окупованих територіях можуть мати викривлене уявлення про національну історію, культуру та ідентичність. Саме тому важливо спрямувати педагогічну підтримку на повернення дітей до українських культурних цінностей та відновлення їхньої національної ідентичності. Основна гіпотеза реалізації цієї ідеї – інтеграція в освітні програми елементів національно-культурного виховання – допоможе дітям усвідомити свою національну приналежність та подолати ідеологічні викривлення, сформовані в умовах окупації;

– ідея педагогічного просвітництва для батьків і вчителів, які мають бути залученими до процесу підтримки та реабілітації дітей, отримати спеціальні знання та методики для роботи з дітьми, які пережили стресові ситуації. Основною гіпотезою реалізації цієї ідеї є – проведення навчальних

семінарів і тренінгів для батьків і вчителів підвищить їхню здатність забезпечити емоційну підтримку дітям.

Виходячи із обґрунтованих ідей реалізації педагогічної підтримки, визначено основні завдання, а саме:

- розроблення і впровадження індивідуальних навчальних програм, адаптованих до психоемоційного стану дітей, для подолання психологічних травм та відновлення мотивації до навчання;
- створення безпечного освітнього середовища, що буде сприяти психологічній стабілізації і соціальній інтеграції;
- організація адаптованого освітнього процесу для надолуження освітніх втрат у знаннях, що виникли через тривале невідвідування закладів освіти;
- використання сучасних освітніх технологій та інтерактивних методів навчання для підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу;
- інтеграція елементів національно-культурного виховання в освітні програми для відновлення у дітей розуміння історичних, культурних та ціннісних основ української ідентичності;
- організація виховних і дозвілєвих заходів, спрямованих на формування усвідомленої національної приналежності та подолання ідеологічних впливів;
- організація і проведення семінарів і тренінгів для підвищення компетентності батьків і педагогів у роботі з дітьми, які пережили стресові ситуації;
- надання методичних рекомендацій щодо педагогічної підтримки і супроводу дітей та їхньої поступової адаптації в соціально-освітньому середовищі.

Актуальність і доцільність виконання поставлених завдань зумовлена необхідністю розробки науково обґрунтованої концепції та методології педагогічної допомоги в умовах постконфліктного середовища. Зважаючи на це, особливо актуальним є аналіз наявних моделей педагогічної допомоги та адаптації дітей, організації педагогічної підтримки з урахуванням їхнього травматичного досвіду та потреби в реінтеграції у освітньому середовищі.

Розробка системи педагогічної підтримки є необхідною для забезпечення комплексного підходу до відновлення освітньої діяльності та формування національної ідентичності дітей. Створення навчально-методичних матеріалів дозволить забезпечити належну підготовку педагогічних кадрів, що у

подальшому також буде сприяти ефективному впровадженню розробленої методики у практику.

Зазначимо, що вивчення проблеми педагогічної підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях, передбачає визначення науково-методологічного підґрунтя, що складає комплекс кількох методологічних підходів, а саме: системно-синергетичного, компетентнісного, ресурсного, особистісно-діяльнісного, ергономічного і середовищного. Розглянемо кожен із них більш докладно.

Системно-синергетичний підхід передбачає вивчення освітнього процесу як певної складної, самоорганізованої системи, що взаємодіє з соціальним середовищем. Він дозволяє враховувати багатовимірний вплив зовнішніх чинників на процес навчання, зокрема на його культурні, соціальні та психологічні аспекти. Моделювання освітнього процесу у межах цього підходу сприяє створенню гармонійних умов для розвитку дітей, що пережили стресові ситуації, а також стимулює їхню здатність до саморозвитку й адаптації. Варто також зазначити, що застосування системно-синергетичного підходу сприяє і налагодженню ефективної взаємодії між учасниками освітнього процесу, забезпечуючи їхню активну участь у подоланні негативних наслідків окупації.

Установлено, що компетентнісний підхід акцентує увагу на формуванні у дітей знань, практичних умінь і навичок, ставлень, необхідних для успішної інтеграції у суспільство та подальшого навчання. Компетентнісний підхід, орієнтований на досягнення чітко визначених результатів, що враховують індивідуальні потреби кожної дитини, дозволяє вибудовувати власну траєкторію навчання, зважаючи на індивідуальний ритм і темп. У процесі реалізації цього підходу важливо враховувати не лише предметний зміст освіти, а й способи розвитку ключових компетентностей, таких як критичне мислення, комунікація, саморегуляція та інші. Завдяки використанню цього підходу діти отримують можливість подолати прогалини у знаннях і розвивати життєву стійкість.

Варто зазначити, що ресурсний підхід забезпечує ефективне використання доступних засобів для створення сприятливих умов освітньої взаємодії, а зовнішні ресурси, такі як навчальні матеріали, інфраструктура і технології, поєднуються із внутрішніми ресурсами дитини – фізичним, емоційним і психічним станом. Такий підхід буде сприяти оптимізації педагогічної підтримки через інтеграцію зовнішніх і внутрішніх можливостей, що дозволяє дітям більш ефективно долати психологічні та освітні труднощі, а також сприяє їхній поступовій соціальній адаптації.

Особистісно-діяльнісний підхід спрямований на встановлення доброзичливих стосунків між педагогами та дітьми, передбачає визнання

унікальності кожної дитини, її потреб і потенціалу, створення атмосфери, де кожен учасник освітнього процесу відчуває себе значущим і захищеним. Реалізація цього підходу сприяє розвитку соціальних навичок, емоційної стабільності та почуття власної гідності у дітей. Важливим аспектом є залучення дітей до активної участі в навчальному та виховному процесах, що дозволяє їм відчути відповідальність за власний розвиток.

З'ясовано, що ергономічний підхід підкреслює важливість створення оптимальних умов для розвитку учасників освітнього процесу, забезпечення їхнього фізичного комфорту, доступності навчальних ресурсів і ефективної організації освітнього простору. Основна мета цього підходу – мінімізація рівня стресу і втоми, покращення продуктивності навчання, а також досягнення максимальних результатів за умови мінімальних витрат. Ергономічний підхід є особливо важливим для дітей, котрі потребують відновлення емоційної рівноваги і поступового повернення до активного навчання.

Середовищний підхід спрямований на організацію освітнього середовища, яке підтримує розвиток, адаптацію та соціалізацію дітей, ураховує потребу у створенні безпечного, психологічно комфортного простору, що буде сприяти відновленню почуття стабільності й довіри до оточення. У рамках цього підходу педагоги мають створювати умови для інтеграції елементів культури, історії та традицій, що буде сприяти формуванню у дітей позитивного ставлення до власної ідентичності й віри у майбутнє.

Обговорення. Порівняння наших результатів із дослідженнями інших науковців виявляє як спільні підходи, так і відмінності у деяких висновках. Зокрема, Т. Спіріна та А. Дуля наголошують на значному психосоціальному навантаженні на дітей учасників бойових дій, що проявляється у тривожності, безпорадності та ризику стресових розладів. Наші дані підтверджують ці висновки, зокрема щодо страху, тривоги та паніки, а також зниження навчальної мотивації через тривалу відсутність відвідування освітніх закладів.

М. Альохін виділяє роль освітніх інституцій у соціальній роботі та підтримці психічного здоров'я дітей, що співзвучно з нашими ідеями реабілітації через освіту, але, на відміну від науковця, ми пропонуємо конкретизовані адаптовані програми, що враховують їхній психоемоційний стан. А. Боярська-Хоменко й А. Денисенко підкреслюють значущість соціально-педагогічної підтримки дітей, що узгоджується з нашими висновками щодо формування національної ідентичності через культурно-освітні підходи.

Отже, ми запропонували компенсацію освітніх втрат через адаптовані програми, інтеграцію сучасних методик і підготовку вчителів та батьків. Ці ідеї

доповнюють наявні моделі підтримки, спрямовані на реабілітацію дітей у постконфліктному середовищі та інтеграцію їх у соціально-освітній простір.

Висновки. Таким чином, основними ідеями організації педагогічної підтримки дітей, які проживають на деокупованих територіях є: реабілітація через освіту, компенсація освітніх втрат, формування національної ідентичності, педагогічне просвітництво батьків і вчителів.

Завданнями реалізації педагогічної підтримки визначено: розроблення і впровадження індивідуальних освітніх програм, створення безпечного освітнього середовища, організацію адаптованого освітнього процесу, використання сучасних освітніх технологій та інтерактивних методів навчання, інтеграцію елементів національно-культурного виховання в освітні програми, організацію виховних і дозвіллевих заходів, спрямованих на формування усвідомленої національної приналежності та подолання ідеологічних впливів, організацію і проведення семінарів і тренінгів для підвищення компетентності батьків і педагогів у роботі з дітьми, які пережили стресові ситуації, надання методичних рекомендацій щодо педагогічної підтримки і супроводу дітей. Найбільш суттєвими є такі методологічні підходи, як: системно-синергетичний, компетентнісний, ресурсний, особистісно-діяльнісний, ергономічний і середовищний.

ЛІТЕРАТУРА:

- Альохін М.М. Освітня інституція як суб'єкт соціальної роботи у громаді із особами, які постраждали внаслідок війни. *Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Дніпро, ДНУ імені Олеса Гончара, 2023. С. 156-159
- Бойчук Ю.Д., Боярська-Хоменко А.В. Громадянська освіта як ресурс для соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи*: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 2024. С. 169-173
- Боярська-Хоменко А. В., Денисенко А.О. Соціально-педагогічна підтримка дітей у воєнний період. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 1056–1058.
- Боярська-Хоменко А.В. Освіта дорослих як ключ до соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб та біженців. *Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи* : монографія. Харків, 2020. С. 511-516.
- Майнаєв Ф. Я., Рибалко Л. С. Формування соціально-емоційних навичок учнівства для забезпечення його соціальної згуртованості та сприяння збереження ментального здоров'я. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2024. № 56. С. 97-115. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.07>
- Спіріна Т.П., Дуля А.В. Діти учасників бойових дій як об'єкт соціально-педагогічної роботи. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2024. С. 213 – 217

- Фазан В.В., Боярська-Хоменко А.В., Кузнецова О.А., Штефан Л.А. Передумови становлення психолого-педагогічних служб для дітей в Україні. *Педагогічні науки*. Науковий журнал, 2022. № 79. С. 111-116.
- Якименко В. М. Особливості навчання дітей мігрантів у Франції. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2024. № 56. С. 171-184. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.12>

REFERENCES:

- Alokhin, M.M. (2023). Osvitnia instytutsiia yak sub`iekt sotsialnoi roboty u hromadi iz osobamy, yaki postrazhdaly vnaslidok viiny [The educational institution as a subject of social work among the community with individuals who suffered as a result of the war.]. *Sotsialna robota v hromadi: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Dnipro, DNU imeni Olesia Honchara. 156-159
- Boiarska-Khomenko, A. V., Denysenko, A.O. (2023). Sotsialno-pedahohichna pidtrymka ditei u voiennyi period [Social and pedagogical support for children during the war period]. *Psykhologo-pedahohichni problemy vyshchoi i serednoi osvity v umovakh suchasnykh vyklykiv: teoriia i praktyka : materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kharkiv : KhNPU im. H. S. Skovorody*. 1056–1058.
- Boiarska-Khomenko, A.V. (2020). Osvita doroslykh yak kliuch do sotsialnoi intehratsii vnutrishno peremishchenykh osib ta bizhentsiv [Education of adults as a key to social integration of internal displacement of people and refugees]. *Osvita doroslykh: svitovi tendentsii, ukrainski realii ta perspektyvy : monohrafiia*. Kharkiv. 511-516.
- Boichuk, Yu.D., Boiarska-Khomenko, A.V. (2024). Hromadianska osvita yak resurs dlia sotsialnoi adaptatsii vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh voiennoho stanu [Community lighting as a resource for social adaptation of internal movements of individuals in the minds of the military camp]. *Osvita doroslykh: svitovi tendentsii, ukrainski realii ta perspektyvy: zbirnyk materialiv III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kharkiv. 169-173
- Fazan, V.V., Boiarska-Khomenko, A.V., Kuznetsova, O.A., Shtefan, L.A. (2022). Peredumovy stanovlennia psykhologo-pedahohichnykh sluzhzb dlia ditei v Ukraini [Rethink the development of psychological and pedagogical services for children in Ukraine]. *Pedahohichni nauky. Naukovyi zhurnal*. 79. 111-116.
- Mainaiev, F. Ya., Rybalko, L. S. (2024). Formuvannia sotsialno-emotsiinykh navychok uchnivstva dlia zabezpechennia yoho sotsialnoi zghurtovanosti ta spryannia zberezhennta mentalnoho zdorovia [Formation of social-emotional learning skills to ensure social stability and preserve mental health]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 56. 97-115. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.07>
- Spirina, T.P., Dulia, A.V. (2024). Dity uchasnykiv boiovykh dii yak obiekt sotsialno-pedahohichnoi roboty [Children of participants in combat operations as an object of social and pedagogical work]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Seriia sotsialno-pedahohichna*. Kamianets-Podilskiyi : Vydavets Kovalchuk O.V. 213 – 217
- Yakymenko, V. M. (2024). Osoblyvosti navchannia ditei mihrantiv u Frantsii [Features of the education of children of migrants in France]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 56. 171-184. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.12>

Інформація про автора:

Боярська-Хоменко Анна Володимирівна:
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-18183074>; доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, вчений секретар, Харківський національний педагогічний

Information about the author:

Boiarska-Khomenko Anna Volodymyrivna:
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1818-3074>; Dr. hab. in Pedagogy, Associate Professor, professor of the Department of Educology and Innovative Pedagogy, Scientific Secretary, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical

університет імені Г.С. Сковороди, вул. University, Valentynivska street, 2, Kharkiv,
Валентинівська, 2, м. Харків, Україна 61000 Ukraine 61000
e-mail: anna.boyarskahomenko@hnpu.edu.ua e-mail: anna.boyarskahomenko@hnpu.edu.ua

---

Цитуйте цю статтю як: Боярська-Хоменко А. В. Основні ідеї, завдання і підходи до реалізації педагогічної підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2024. № 57. С. 163-174.

DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.57.12>

Дата надходження статті до редакції: 12.10.2024

Стаття прийнята до друку: 24.10.2024